

Oblasť bratstva - ekonomická sféra

David Sulík

Do hospodárskeho článku v zmysle TSO patrí výroba, obeh a spotreba tovarov a služieb, ako aj tvorba cien. Pre oblasť hospodárstva platí princíp bratstva, ktorým sa myslí vzájomná spolupráca všetkých, ktorí sa podieľajú na procese výroby a obehu tovarov (služieb), ako aj spotrebe. V dnešnom hospodárskom systéme je každý z nás nútený zúčastniť sa konkurenčného boja všetkých proti všetkým bez toho, aby si to uvedomoval. Považuje sa za prirodzené, že v hospodárskom živote uplatňuje každý človek svoj egoizmus. Proti tomuto princípu stavia sociálna trojčlennosť iný princíp a to

hlavný sociálny zákon, ktorý znie: „Spoločnosť určitého súčtu spolupracujúcich ľudí je o to zdravšia, čím menej si jednotlivci robia nárok na výťažok svojich výkonov, t.j. čím viacej z týchto výťažkov odovzdáva svojim spolupracovníkom a čím viacej sú jeho vlastné potreby uspokojované z výkonov druhých." Jednoducho povedané, čím lepšie sa bude mať môj blížny, tým lepšie sa budem mať ja. Dnes sa táto myšlienka javí, zvlášť v hospodárstve, ako naivný idealizmus alebo komunizmus. No tu ide o niečo iné. Je ekonomickou realitou, že deľba práce spôsobila, že nikto už nepracuje pre seba, ale pre druhých. Teraz ide o to, aby podľa tejto skutočnosti fungovali aj hospodárske vzťahy medzi jednotlivými subjektmi, ako aj organizácia práce, prerozdelenie zisku, vlastnícke vzťahy a i.

Teórie hlavného prúdu ekonomického myslenia v súčasnosti tvrdia, že bez uplatnenia egoizmu by nebola ani práca, ani snaha niečo dosiahnuť, ani fungujúce hospodárstvo. Považujeme za prirodzené, že v hospodárskom živote každý človek uplatňuje svoj egoizmus. Tlmiť ho z ohľadu na druhých, by bolo nerozumnou sentimentalitou. Viac ako sto rokov sa západné ľudstvo úporne snaží zorganizovať spoločnosť na základe egoizmu. Nezaujatým pohľadom vidíme otrasné výsledky tejto snahy. Tento mnohými ľuďmi oslavovaný boj jedného proti druhému je vykúpený obecnou stratou solidarity medzi ľuďmi. Takzvaný voľný trh počíta s človekom len ako s vysoko vyvinutým zvieratom, s dravcom a potlačuje v človeku práve to, čo je v ňom špecificky ľudské. Predstava, že život je boj a že v tomto boji sú ľudia nútení spolu zápasiť, prenikla hlboko do morálneho povedomia ľudí. Protekcia, úplatky a vydieranie sú preda tiež bojové prostriedky. Niet sa preto čo diviť, že bezcitnosť a brutalita sa čoraz častejšie stávajú súčasťou medziľudských vzťahov. Je vôbec možné na základe egoizmu vybudovať zdravý život ľudského spoločenstva?

Proti tomuto človeka nedôstojného stavu, ukazuje sociálna trojčlennosť cestu, ako zrealizovať hlavný sociálny zákon. Cesta vedie na makroúrovni cez bratstvo výrobcov, obchodníkov a spotrebiteľov a na mikro úrovni cez bratstvo zamestnávateľov a zamestnancov. Keďže sa v právno-politickej oblasti uzákonil* princíp slobody bez ohľadu na existenciu troch rozdielnych sfér v chode spoločnosti, dochádza potom v ekonomickej oblasti k súťaživosti namiesto spolupráce. Zavádzanie princípu rovnosti do hospodárskej oblasti prináša zase nezdravé rovnostárstvo a stagnáciu, niečo, čo vedie k centralizácii a štátnemu direktívnemu riadeniu chodu hospodárstva (komunizmus).

Hospodársky organizmus sa má starať o bratský podiel na vlastníctve a spolurozhodovaní všetkých ľudí zúčastňujúcich sa ekonomického života. Jednou z možností navrhovanou vo svojej dobe R. Steinerom boli podnikové rady utvorené zo zástupcov zamestnancov a zamestnávateľov. Tieto podnikové rady majú byť niečím iným ako odbory fungujúce na protiklade medzi zamestnávateľmi a zamestnancami. V podnikovej rade má mať hlas zamestnanca rovnakú váhu ako zamestnávateľa. Ďalej platí, že bratská ekonomika je podielnická. Hospodárska organizácia by v ideálnom prípade nemala byť ostro rozdelená na zamestnancov a zamestnávateľa, ale má mať len spolupracovníkov/spolupodielnikov. Odpadá tým zamestnanecký pomer. Každý kto vstúpi do hospodárskej organizácie sa podieľa zo svojho podielu na výnosoch, na výrobných nákladoch a investíciách. Tým sú v TSO preferované také formy organizácií, ako sú družstvá, zamestnanecké akciové spoločnosti, komunálne podniky a pod.

Pokiaľ má vzniknúť skutočne fungujúci sociálny hospodársky organizmus, musia sa stretnúť zástupcovia jednotlivých vzájomne súvisiacich oblastí, ako sú výrobcovia, obchodníci, zákazníci a radiť sa spoločne. Takéto zoskupenia, ktoré by fungovali podľa výrobných odvetví alebo/ aj regionálne, nazývame asociácie. Na základe vzájomnej dohody vyplynú jednotlivé rozhodnutia, ktoré sa stanú podkladmi pre vytváranie vzájomných obchodných zmlúv, ktoré budú vyhovovať všetkým stranám. Cieľom je preklenúť priepasť medzi výrobcom a zákazníkom. V asociáciách má byť spotrebiteľ rovnoprávnym partnerom. Vzťahy medzi ponukou a dopytom tak nebude určovať „slobodný trh“ ani štát, ale vzájomné asociačné dohody medzi všetkými článkami hospodárskej sféry, medzi výrobcom, sprostredkovateľom a spotrebiteľom. Je to prechod od slepej trhovej ekonomiky k „zmluvnému hospodárstvu“. Bratstvo v ekonomike sa tak môže rozširovať smerom od budovania priamych dodávateľsko-odberateľských vzťahov medzi hospodárskymi subjektmi, od najjednoduchších vzťahov* fungujúcich v jednej obci alebo regióne, až k vytváraniu sietí vzájomne spolupracujúcich výrobných, obchodných a spotrebných organizácií na regionálnej, štátnej alebo medzinárodnej úrovni. V TSO sa tak otvára aj priestor pre podporu lokálnej ekonomiky a participatívne komunálne rozhodovanie.

Najdôležitejšou náplňou stretnutí týchto asociácií spotrebiteľov, výrobcov a obchodníkov by bolo dospieť k vzájomne výhodnej, spravodlivej cene**.

* Napríklad fair trade, CEPTA (centrum pre trvalo udržateľné alternatívy), ktoré sa snaží rozbehnúť systém na dodávanie zeleniny pre domácnosti. K tomu chce aj v SR zaviesť systém - komunitou podporované poľnohospodárstvo (CSA), čo je vo svete známy unikátny lokálny systém, ktorý priamo spája producentov a spotrebiteľov.

» ** Problém určenia spravodlivej ceny je centrálnou a základnou otázkou hospodárskej oblasti. Cenu Steiner nepovažoval len za funkciu ponuky a dopytu. To v úzkom zmysle platí len pre obchodníka. Kupujúci ponúka peniaze a má dopyt po konkrétnom tovare, predávajúci ponúka konkrétny tovar a má dopyt po peniazoch, obchodníka zaujímajú len peniaze, je mu v princípe jedno čo predáva. Vznikajú tak 3 druhy vzťahov (3 rovnice) a tie sa dajú vnímať ešte každá z dvoch strán. Podrobnejšie o cene v knihe: Steiner, R, Národohospodársky kurz. Hranice: Fabula 2000.

Cena nemá byť výsledkom špekulácie, ani dielom náhody. Má sa vytvárať na základe reálnych nákladov a má zodpovedať reálnej hodnote. Často sme svedkami toho, že miera zisku presahuje o stovky percent výrobnú cenu výrobku alebo služby. Vzniká ako výsledok silného a prehnaného dopytu. V tom lepšom prípade. V tom horšom, ako výsledok podvodu a manipulácie. Dopyt je silno podporovaný reklamou. Snahou je razantne ovplyvniť potenciálneho zákazníka a vnútiť mu produkt za prehnanú a nespravodlivú cenu. Vrcholom nemorálnosti je monopolizácia. Viacerí silní hráči na trhu sa spoja a spoločne diktujú svojim zákazníkom prehnané a nespravodlivé ceny. Tvorba spravodlivých cien je vždy vecou morálky a zodpovednosti. Zneužitie cenotvorby a nespravodlivé ceny sú odrazom nemorálnosti a egoizmu. Ceny by tak mali vzniknúť ako výsledok dohody výrobcov, spotrebiteľova obchodníkov. Určitou prvou snahou k takémuto prístupu sú už dnes tzv. cenové rady, ktoré slúžia na stráženie cien v rámci ochrany trhu pred zneužitím monopolného postavenia nejakej spoločnosti. Ale stráženie ceny je veľmi málo, ďalej by mali byť tieto cenové rady miestom, kde by sa stretávali všetky zúčastnené strany. Cenové rady by mali vznikáť nie príkazom štátu, ale spontánne a dobrovoľne zo strany asociácií.

Na medzinárodnej úrovni je dôležitá spolupráca veľkých dodávateľov strategických surovín (napr. plyn, ropa) s dopravnými a spotrebiteľskými asociáciami jednotlivých štátov alebo aj na úrovni EÚ, pričom ceny by si dohodli tieto subjekty samé medzi sebou bez manipulácie cenou špekulantmi a ko-moditnými burzami, bez politických vplyvov a pod. Úloha štátu by spočívala len v tom, že by garantoval plnenie takto priamo uzavretých zmlúv, podľa princípu rovnosti platného v právnej sfére. Nielen v takých dôležitých komoditách ako je ropa, ale prakticky pri všetkých surovinách, dochádza dnes k veľkému zneužívaniu princípu tvorby cien zo strany rôznych špekulantov priživujúcich sa na takomto obchode.

Zneužívanie hospodárskeho článku spočíva aj v tom, že výrobky majú čoraz menšiu a menšiu životnosť. V minulosti bol spotrebný tovar zväčša kvalitný, vydržal veľmi dlho, dnes je doba životnosti úmyselne krátená. Samozrejme dôvodom je tlak na rast obrátkovosti tovaru, umelé vytváranie dopytu. Celý marketing je postavený na zneužívaní slobody človeka. Ľuďom sa reklamou vytvárajú umelé potreby, ktoré sú potom vyhlasované za slobodný dopyt trhu. A továrne musia chrlieť a chrlieť masu produktov, aby stále stúpala zisk a rástla zamestnanosť. Nezmyselnosť takto nastaveného systému si začínajú ľudia, ale aj odborníci uvedomovať, preto rastie vo svete tlak na prechod ekonomiky z rastového na trvalo udržateľný model. Trvalo udržateľný model je možný len vtedy, ak tvorba cien nebude v rukách jednotlivých podnikateľov, alebo štátu, ale v rukách všetkých zúčastnených strán, čiže asociácií.

Asociácia by bola ten orgán, kde by sa rozhodovalo o ekonomických záležitostiach. Asociácie by nemali byť chápané ako lobbingové združenia, ktoré presadzujú vôľu nejakého zoskupenia podnikateľov smerom navonok, ale presne naopak, miestom, kde sa majú všetci stretávať k spolupráci. Asociácie môžeme chápať aj ako moderné cechy. S tým rozdielom, že v minulosti hospodárstvo fungovalo inštinktívnym spôsobom podľa náboženských predpisov, ale ľudia v asociáciách sa v zmysle etického individualizmu slobodne rozhodujú o úrovni spolupráce. Aj také tripartity môžeme chápať ako nedokonalé pokusy o vytvorenie vzájomnej spolupráce medzi rôznymi stranami hospodárskeho života. Pričom samozrejme, namiesto zástupcov vlády a odborárov tam majú byť zástupcovia spotrebiteľov a obchodníkov (prípadne samosprávy) a nemá sa dohadovať o cene práce (práca nie je tovar!), ale o cenách tovarov. Pokiaľ nemáme vytvorenú ekonomiku postavenú na asociáciách, tak jedinou možnosťou je, že niektoré funkcie asociácií na seba preberá štát, a to aj

so všetkými negatívnymi sprievodnými javmi. Treba rozlišovať medzi hľadaním potrebných riešení v prítomnosti a cieľovým stavom v budúcnosti.

Malým príkladom takejto spolupráce na makro úrovni je Holandsko. Počas svojej modernej histórie nepoznalo takmer nezamestnanosť, štrajky a robotnícke nepokoje, pričom ich hospodárstvo prekvitá. Existujú tam totiž pravidelné spoločné konferencie všetkých subjektov, ktoré sa podieľajú na hospodárskom živote: firiem, zamestnancov, obchodníkov, samosprávy, štátu, iniciované vládou. Týmito opakujúcimi sa spoločnými rozhovormi vzniká akýsi vyšší spoločný rozum, než keby si každý subjekt hospodárskej sféry všetko plánoval sám a proti ostatným.

Podľa predstáv filozofa a ekonóma H. Witzennanna*, ktorý sa myšlienkou trojčlennosti v rámci ekonomického článku zaoberal, asociácie by mohli mať na starosti aj správu výrobných prostriedkov, t.j. budovy, stroje, zariadenia, ale aj pozemky, ktoré sa ekonomicky využívajú (poľnohospodárstvo, suroviny, pôda pod továrňami). Taktiež ich ďalšou funkciou by mohlo byť riadenie distribúcie tovaru a tiež peňažníctvo. K tomu by mali patričné rozhodovacie a plánovacie funkcie. Asociácia skladajúca sa zo zástupcov výroby, obchodu a spotreby by disponovala výrobnými prostriedkami a tie by poskytovala tým najschopnejším podnikateľom. Podnikateľ by splácal výrobné prostriedky asociácii formou lízingu. Tým posunul myšlienku trojčlennosti v rámci hospodárskeho článku na ešte vyššiu úroveň, samozrejme s tým, že všetky tieto návrhy treba chápať ako otvorené podnety na ďalšie premýšľanie a diskusiu.**

Zvláštne postavenie v hospodárskom článku majú peniaze. Musíme ich chápať z dvoch uhlov pohľadu. V peňažnej ekonomike pri predaji nejakého tovaru vieme, že peniazmi, ktoré získame si môžeme uplatniť právo ich použiť k ďalšiemu účelu, napr. kúpa, dar, pôžička. Peniaze tak samé o sebe predstavujú právo na plnenie nejakého nároku. Sú vyjadrením právnej podoblasti ekonomickej sféry. Zároveň, ako obeživo predstavujú hnaciu silu, krv ekonomiky, čím sú čistým stelesnením ducha ekonomického článku.

* Witzennann Herbert: Spravodlivá cena. Praha: Ateliér pro eurythmii 1999

** V niektorých bodoch s podobnou myšlienkou prenajímania výrobných prostriedkov prichádza dnes napríklad v rámci svojej koncepcie „humanistickej ekonomiky“ aj profesor Ivan Haluška. On sa k nej však dopracoval z inej filozofickej (neomarxistickej) východiskovej pozície nezávisle od konceptu TSO. Bližšie vid' Ivan Haluška: Budúcnosť globálnej ekonomiky-Teória a prax humanistickej ekonomiky. Bratislava: PhDr. Milan Štefanko. IRIS, 2011

Rozoznávame tri druhy peňazí. Je potrebné ich presne rozlišovať.

-

Peniaze kúpne - slúžiace k uľahčeniu výmeny tovarov a služieb

-

Peniaze pôžičkové - založené na nádeji vrátenia v budúcnosti, spojené s dodržaním zmlúv

-

Peniaze darovacie - živiace slobodný kultúrny a duchovný život, sociálnu činnosť, rozvoj školstva (budúcich schopností)

Darovacie peniaze rozvíjajú schopnosti do budúcnosti (školstvo, kultúra, náboženstvo).

Peniaze kúpne predstavujú reálne hodnoty vytvorené už existujúcimi schopnosťami ľudí.

Pôžičkové peniaze umožňujú financovanie realizácie nových schopností a nápadov. Pokiaľ pôžičkové peniaze neslúžia rozvoju a realizácii schopností, ale len spotrebe (spotrebné úvery, hypotéky), vzniká finančná bublina a kríza. Súčasná svetová kríza pramení z toho, že všetky 3 druhy peňazí sú premiešané a nerešpektuje sa ich trojčlennosť. Peniaze ako právny nárok nie sú tovarom, preto obchodovanie a špekulácia s nimi znamená, že sa tiež nerešpektuje ich zmysel. V koncepte TSO sa rozmýšľa nad takým spravodlivým finančným systémom, ktorý je založený na princípoch starnutia peňazí. Podrobnejšie som sa téme peňazí a spravodlivého finančného systému zaoberal v knihe „Zodpovedná spoločnosť“, takže túto oblasť nebudem ďalej rozoberať.